

GÖKTÜRKLER'DE CEMİYET HAYATI

Göktürkler, 552 yılından 745 yılına kadar 193 yıl Orta ve Kuzey Asya'daki Büyük Türk Hakanlığının başında bulunmuş olan hanedanın adıdır. M.Ö. 220 yılından beri devam eden Büyük Türk Hakanlığı Göktürkler çağında medenî ve siyasî bakımlardan çok gelişmiştir. Sınırları doğuda Büyük Okyanus'u, batıda Karadeniz'e, güneyde Hindistan'a dayanıyor, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'ne yaklaşıyordu.

Göktürkler çağında da Türk ordusu, Türk cemiyeti içinde en çok önem verilen sınıftı. Ordunun, Asya'nın en güçlü silâhlı kuvveti olma vasfını kaybetmemesi için her türlü itina gösterilirdi. Ordunun üçte ikisinden fazlası atlı, üçte birinden azı yayaydı. Uzak seferlerde yalnız atlı birlikler kullandırdı. Makedonya ve Roma piyadesi neyse, Türk süvarisi de oydu. Hiç bir kuvvetin Türk atlı ordusunu altedebileceği düşünülemezdi.

Türk ordusunun başarılarında en önemli unsur, sür'atti. Bir askerî sefer sür'atle bitirilemediği, baskın tarzında sürpriz olmaktan çıktığı takdirde, felâket sayılırdı. Türklerin bu çağdaki başlıca düşmanı olan Çin'in kesif nüfusuna karşı ancak böyle bir taktikle başarı kazanmak mümkündü. Türk atlısı, gece gündüz durmadan yol alır, ancak birkaç saat atım dinlendirir, o sırada kendisi de uyurdu.

Yanında daima yedek at bulunur, atlarından biri yorulunca, diğerine binerdi Türk atlı ordusu, düşmana hiç bir haber alma şansı bırakmadan, en ümit edilmedik anda üzerine çullanırdı. Eğer düşman ordusu yüzbinleri buluyorsa vuruşma kabul edilmez, Türk ordusu kırdırılın azdı. Daima geri çekilmek suretiyle uçsuz bucaksız Türk toprakları içinde düşman şaşkına çevrilir, çete savaşıyla yıpratılır, en yorgun anında, üssünden yüzlerce kilometre ötede birden taarruza geçilip yok edilirdi. Düşman, mesafeden ürkerdi. Türklerin en ürkmeye-dikleri şeyse mesafeydi. Türk atlıları, Karadeniz'le Pasifik arasında at koştururlardı. Göktürk ordusu, 230.000 kişiden ibaretti.

Türk hakanları ve devlet adamları, içinde yaşadıkları sert coğrafya şartlarının ve aldıkları eğitimin sonucu olarak, realist adamlardı. Bilge Kağan'ın realistliği ve olayları en tipik açılardan görebilmesi, Orhun Anıtları'nda açıkça belli olmaktadır.

Bu çağda Türkçe, Orhun Âbidelerinin açıkça ortaya koyduğu gibi, pek yüksek bir ifade derecesine erişmişti. Türkler, "Göktürk Alfabesi" dediğimiz millî alfabelerini kullanırlardı. Okuyup yazma oldukça yaygındı. Yalnız yüksek sınıf değil, halk da okuyup yazma bilirdi. Talaş vâdisinde bir Türk çiftçisinin taş üzerine kazdığı küçük bir yazıt elimize geçmiştir ki burada çiftçi, çiftliğini ve sulama şebekesini ne şekilde düzenlediğini anlatır.

Göktürklerin 5 ayrı değerinde madenî parası da elimize geçmiştir. Göktürk bayraklarında alem olarak altından dökülmüş kurt başı vardı. Ergenekon Destanı'ndan anlaşılacağı üzere bozkurt, Türklerce kutsaldı. Türklerin bayrak ve tuğlarından başka mızraklarının ucuna astıkları ipek parçalan - da vardı ki bunlara “batırmak” kelimesinden türemiş bir kelime olan “batrak”, yani bugünkü söyleyişimizle “bayrak” diyorlardı.

Pek çok Göktürk heykeli de bulunmuştur. Bazıları yüksek bir sanat eseri olan bu heykellerde görülen Türk tipi, bugünkü tipimize uygundur. Birçok Göktürk şehri harabesi de bulunmuş ve Rus arkeologları tarafından incelenmiştir. Bunların en meşhuru, Işık Göl yakınlarındaki Barshan harabeleridir.

Göktürkler tarafından açılmış sulama kanallarının izleri de yakın yıllarda Rus arkeologları tarafından bulunmuştur. Bunlardan Tötö Kanalı'nın 10 kilometre olduğu görülmektedir. İşlenmesi son derece güç kayalık bir arazide açılarak iki vadiyi birleştiren ve yüksek bir matematik bilgiye dayanan Tötö Kanalı, arkeologları hayrette bırakmıştır. 1935'te aynı bölgeyi sulamak isteyen Ruslar, daha iyi bir şekil bulunamayacağı kanaatine vararak, eski Göktürk kanalını yenilemek yoluna gitmişlerdir.

Göktürklerin kayalar üzerine yaptıkları resimlerden kıyafetleri de anlaşılmaktadır. Çizme, pantolon ve uzun kaftan giyiyor, saçlarını uzatıp arkalarına bırakıyor, sakallarının tıraş ediyorlardı. Başlarına kürkten yapılmış börk, savaş sırasında tulga giyiyorlardı. Pantolon ve ceketin Türklere mahsus olduğu ilim âlemince kabul edilmektedir. Avrupa'da Roma çağıının sonuna kadar harmâniyelere sarındığı, ceket ve pantolonun Hun Türkleri tarafından Avrupa'ya sokulduğu malûmdur.

Türkler, madencilikte, bilhassa demircilikte çok ileriydiler. Altay ve Sayan Dağları, Türk demir madenlerinin bulunduğu bölgelerdi. Burada çıkan demirin yüksek cevherli, olması ve Türkler tarafından çok iyi işlenmesi, Türk savaş sanayiinin en büyük hususiyetiydi. Türk kılıçları, emsalsiz güzellikte hayvan ve bitki motifleriyle süslü madenî kap kaçak, bütün dünyada meşhurdu. Göktürkler çağına ait Türk demir ocakları ve dökümhaneleri de bulunmuş ve Rus arkeologları tarafından incelenmiştir.

Türkler, demirden sapan, kürek, orak gibi ziraat vasıtaları yapmakta da ustaydılar. Başlıca geçim kaynakları hayvancılık olmakla beraber, bil-hassa güney bölgelerde çok gelişmiş bir ziraatleri vardı.

Türk cemiyetinde de Avrupa cemiyetlerinde olduğu gibi asillik vardı. “Tarhan” denen asiller vergi vermezlerdi. Asiller piramidinin başında tabiatıyla “kağan” denen Türk hakanı vardı. Kutsal sayılır ve çok büyük saygı görürdü. Kağanın zevcesine “hatun” denirdi. Kadının cemiyetteki yeri önemliydi. Erkeklerin yanında cemiyet hayatının her çeşidine katılırdı.

Türkler, İslâm dinini kabul edince, bu dinde asillik olmadığı için, asalet ortadan kalktı. Fakat kadının cemiyet hayatındaki yeri biraz küçüldü.

Türk cemiyetinde fuhuş meçhuldü. Evli bir kadına tecavüzün cezası idamdı. Bir genç kıza tecavüzse, genç kız evlenmeyi kabul etmezse, gene aynı cezayla karşılık görürdü. Hırsızlık yapan, çalığının on mislini öder ve cemiyetteki yerini kaybederdi. On misli ödeyecek serveti yoksa hürriyetini kaybeder, esir olarak satılırdı. Evlenme, servet ve asillikçe yakın olanlar arasında olurdu. Asil genç kızlar, halktan erkeklerle evlenmezlerdi.

Göktürkler, yemeğe meraklıydı. Börek, kaymak, bal, tatlılar, gözde yemeklerdi. Fakat fakir, zengin herkesin günde iki öğün yediği nesne, etti. Âz ekmek yerlerdi. Bekletilmiş kırsak sütünden yapılan kımız içerlerdi. Şarap da vardı. Sarhoş olacak kadar içmek ayıptı. Yemek yerken musiki çalar ve şarkı söylerlerdi. Yemekten sonra eller yıkanır ve temiz küçük havlularla kurulanırdı.

Kısa çizgilerle anlattığımız bu cemiyet hayatı, iki asır sürdü. İki asır Türkler, bu şartlarda yaşadılar. Bu şartlar, daha önceki yüzyılların şartlarından pek farklı değildi. Göktürklerin yerine geçen Uygur çağında da fazla bir değişiklik olmadı. Fakat medeniyetin çeşitli alanlarında daha büyük gelişmeler kaydedildi.

Kaynak: Yılmaz Öztuna, Türk Tarihinden Yapraklar, MEB, İstanbul, 1989. S. 293-297